

FICIL Nostāja Nr. 6

Ārvalstu investoru padomes Latvijā nostāja attiecībā uz digitalizāciju

2020. gada 10. septembris

levads



Ārvalstu investoru padome Latvijā (turpmāk-FICIL) uzskata, ka digitalizācija ir visefektīvākais veids, kā atrisināt galvenās problēmas, kas šobrīd ietekmē Latvijas uzņēmējdarbības vidi. Pirmkārt, digitālā pārveide atbilst Eiropas Savienības (ES) mērķiem kļūt konkurētspējīgākiem pasaules mērogā un vienlaikus sasniegt ES zaļos mērķus. Otrkārt, digitalizācija dod iespēju samazināt darbaspēka trūkumu publiskajā un privātajā sektorā. Visbeidzot, tas ir vissvarīgākais praktiskais rīks ēnu ekonomikas mazināšanai un atlikušās nodokļu bāzes daļas veicināšanai, vienlaikus saglabājot Latvijas nodokļu sistēmas vispārējo konkurētspēju. Digitalizācija ir spējīga veicināt konkurētspēju un samazināt Latvijas un ES vidējo ienākumu atšķirības (kas savukārt ir viens no galvenajiem Latvijas demogrāfijas problēmu iemesliem). COVID-19 dēļ sociālā distancēšanās ir kļuvusi par jaunu normu, kas veicina attālinātu un digitalizētu darba vietu veidošanos. Latvijas mazā un kompaktā ekonomika ir pieņēmusi šo izaicinājumu, un tai ir jāizmanto iespēja būt digitalizācijas priekšgalā pēc-COVID ekonomikā.

Saturs

Ievads

2. lpp.



Rekomendācijas

4. lpp.



Rekomendāciju
pamatojums

5.-10. lpp.



Rekomendācijas

Noteikt atbildīgo par informācijas tehnoloģiju jautājumiem valstī (CIO)

FICIL pirmā rekomendācija ir noteikt amatpersonu, kas būtu atbildīga par informācijas tehnoloģiju jautājumiem valstī (CIO) valdības līmenī. CIO ir nepieciešams, lai visā publiskajā sektorā radītu steidzamības apziņu, noteiktu resursu prioritātes un nepieciešamās izpildes darbības. Nepārprotmi šī loma laika gaitā var mainīties, piemēram, gan Norvēģijā (viena no valstīm, kas ir digitalizācijas priekšgalā saskaņā ar Digitālās ekonomikas un sabiedrības indeksu (DESI) un vēlas saglabāt līderpozīcijas), gan Ukrainā, kur ir atšķirīgs sākumpunkts un priekšā plaša pārveides programma, pastāv Digitalizācijas ministra amats. CIO galvenie uzdevumi ir aprakstīti nākamajā sadaļā.

Izstrādāt kvalificētu elektronisko identifikāciju, kas darbosies visā ES

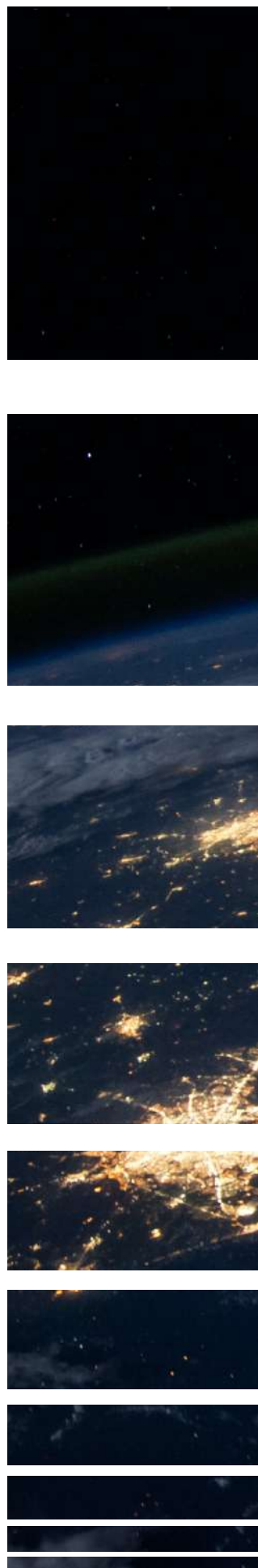
Nākamā rekomendācija, kas tiek saglabāta no pagājušā gada, ir attīstīt kvalificētu elektronisko identifikāciju, kas darbotos visā ES. Digitālā identitāte un autentifikācija ir priekšnoteikums lielākajai daļai digitalizācijas iniciatīvu, sākot ar e-adresi, e-balsošanu, uzņēmējdarbības līgumu izpildāmību utt. COVID-19 krīze ir kļuvusi par ievērojamu un uzskatāmu šīs vajadzības piemēru. Valdībai nekavējoties vajadzētu izplatīt bez-maksas eID ar neierobežotiem parakstiem, e-mobilo parakstu, pieņemot citus kvalificētus digitālās parakstīšanas rīkus visiem pilsoņiem. FICIL iesaka izmantot principu "vispirms digitāls" arī e-adreses un e-balsošanas projektos un nekavējoties tos restartēt. Digitāli sagatavotajai sabiedrības daļai nevajadzētu ciest no atlikušā minoritātes cilvēku loka, kuram ir grūtības ar digitālajām prasmēm.

Kļūt par digitālu ekonomiku

Trešā rekomendācija ir koncentrēties uz Latvijas kļūšanu par digitālo ekonomiku. Skaidra līderība, ko FICIL ir ieteikusi jau iepriekš, kalpos par ekonomikas digitālās pārveides veicinātāju. Tā kā šis ambiciozais mērķis nemitīgi attīstās, šobrīd var sniegt tikai daļēju nepieciešamo uzlabojumu uzskaitījumu. Tomēr galvenais princips ir padarīt digitalizāciju par ikdienišķu darba veidu katrā publiskā sektora jomā un savietot digitālo pārveidi ar uzņēmējdarbību, veicinot nozarei raksturīgu digitālo prasmju uzlabošanu. Nepieciešams nodrošināt, ka līderība digitālajā pārveidē paliek Latvijas uzņēmēju rokās. Ideālā gadījumā modernā domāšana atrastos konkrētajā nozarē/ministriņā, bet CIO birojs varētu ieņemt sākotnējo katalizatora lomu un koncentrēties uz iniciatīvu saskaņošanu un ilgtermiņa darbību.

Uzlabot e-pārvaldību

FICIL atbalsta E-pārvaldības likumu, ko virza Parlamenta pārstāvju grupa. Likums ir nepieciešams; tas ir vērtīgs sākuma punkts ilgtspējīgai e-pārvaldei un neliels solis ceļā uz digitālo pārveidi Latvijā. Tas, vai šis likums kalpos par digitālās pārveides Latvijā pamatu, ir atkarīgs no turpmākiem centieniem. Inovācijas politika jāievieš vienlaikus ar digitalizāciju kā galveno rīku, izmantojot tos pašus likumā noteiktos atbildības principus attiecībā gan uz IKT investīcijām un uzturēšanu, gan uz funkcijām, kas nepārkļājas.



Pamatojums Rekomendācijām



Noteikt atbildīgo par informācijas tehnoloģiju jautājumiem valstī (CIO)

Pirmais **CIO uzdevums ir rosināt steidzamības apziņu** visos valsts sektora līmeņos. To var panākt ar skaidru mandātu un apvienojot labākās digitalizācijas prakses no citām valstīm un no privātā sektora, nodrošinot kopēju politiku un spēju pieņemt centralizētus lēmumus (kur tas ir vajadzīgs un piemērojams), nodrošinot attīstības saskaņošanu starp valsts institūcijām un resursu atkārtoto izmantošanu valsts institūciju starpā, kā arī nodrošinot rīkus (piemēram, budžetu), kas virza kopējo digitālo politiku.

Lai gan e-pārvalde Latvijā ir ievērojami progresējusi un ir salīdzinoši attīstīta, rezultāti ekonomikas digitālajā pārveidē kavējas. Tajā pašā laikā, IT resursu centralizācija un to atkārtota izmantošana varētu ietaupīt līdzekļus (šobrīd katrai valsts iestādei ir savas IT sistēmas, piemēram, dokumentu pārvaldība u.c.). Tomēr joprojām viens no lielākajiem izaicinājumiem valsts institūcijām ir piesaistīt IT kompetences dēļ lielām algu atšķirībām ar IT nozari. CIO kompetencē ietilptu visas attiecīgās valsts iestādes, digitālā politika un no tām atvasinātās publiskās struktūras, kas paredzētas ierosinātajā E-pārvaldības likumā.

Piedāvātais modelis varētu būt daļēji centralizētās IT pārvaldības modelis, kur:

- CIO birojs ir centralizēti atbildīgs par valsts līmeņa IKT vīziju, stratēģiju, politiku, noteikumiem, īpašām centralizēti pārvaldītajām IKT norisēm, kopīgas arhitektūras pārvaldību un citām funkcijām, ko nodrošina VARAM un VRAA, un ir **papildus atbildīgs par centralizētās digitālās pārveides politiku un tās īstenošanu, Projektu vadības biroja (PMO) funkcionēšanu** (lielu IT projektu pārvaldība un IT projektu vadības resursi), **IKT attīstības prioritizāciju un saskaņošanu valsts institūcijās**. Digitalizācijai ir jābūt valsts līmeņa prioritātei.
- Iestādēs, kuras ir atbildīgas par procesiem un politiku un kurām ir īpašas zināšanas (piemēram, SPKC utt.), jānodrošina attīstības norises īpašās jomās.

Pamatojums Rekomendācijām

Kopējās IKT pārvaldības un ekonomikas digitālās pārveides prioritāte būtu jāatspoguļo, izmantojot *CIO* formālo autoritāti, padarot to par augsta līmeņa politisko lomu, salīdzināmu ar premjerministra biedru, un dodot *CIO* birojam pietiekošas pilnvaras, lai virzītu centrālos lēmumus un pieprasītu rezultātus centralizēti atbildīgajās jomās. Jāņem vērā arī šādi aspekti:

- *CIO* birojam ir jākalpo par centrālo kompetences punktu ar digitalizāciju saistītiem principiem (jauniem uzņēmējdarbības modeļiem, mākslīgo intelektu, blokķēdēm utt.) politikas veidotājiem visās citās politikas veidošanas jomās, lai cik vien iespējams nodrošinātu digitālo principu ieviešanu politikā (tiesiskums, reģionālā attīstība, veselības aprūpe utt.). *CIO* ir jānodrošina, lai digitalizācija iekļautos labi funkcionējošajā horizontālajā sadarbībā starp valdības institūcijām.
- Lai nodrošinātu ieinteresēto pušu iesaisti, *CIO* biroja pārvaldības struktūrā jāiesaista ieinteresētās puses no visām lielākajām valsts institūcijām, kuras ir saistītas ar IKT.
- Jānodrošina rīki centralizētai politikas un lēmumu īstenošanai.
- IKT pakalpojumu attīstībā valsts institūcijās/kompetences centros jāietver dažādu pakalpojumu līmeņu un izmaksu attiecināšanas modeļa izstrāde.
- Valsts *CIO* būtu jārisina digitālo prasmju trūkuma problēma sabiedrībā. Runājot par to sabiedrības locekļu īpatsvaru, kuriem ir pamatlīmeņa un attīstītās digitālās prasmes, Latvija ir viena no zemāk novērtētajām ES valstīm. Tas veicina privātā sektora, jo īpaši MVU, un ekonomikas kopumā nespēju veikt digitālo pārveidi un ieviest novatoriskus uzņēmējdarbības modeļus, kuru pamatā ir digitālie rīki un dati. Valsts *CIO* būtu jāstrādā ar visiem izglītības nozares līmeņiem, no pamatzglītības līdz mūžizglītībai, lai definētu vīziju un stratēģiju digitālo prasmju uzlabošanai un veicinātu to ieviešanu, izmantojot regulējuma iniciatīvas un resursu piešķiršanu.
- Nepieciešams pārskatīt pieeju IKT budžeta plānošanai, lai budžeti valsts IKT prioritātēm nebūtu balstīti tikai uz pašlaik novērojamo pārpalikuma principu un nebūtu pakļauti citām budžeta vajadzībām.
- Cieši saistīts uzdevums ir nodrošināt IKT finansējuma neatkarību no ES finansējuma un uz projektiem balstīta finansējuma, lai gādātu par esošo sistēmu nepārtrauktību un uzturēšanu/uzlabošanu.
- Par prioritāti jāizvirza IT kompetences pilnveide valsts institūciju darbiniekiem un vadībai.



Pamatojums Rekomendācijām

IKT optimizācija un pārvaldība

CIO birojam jāpievērš uzmanība pašreizējai IKT kompetences un infrastruktūras sadrumstalotībai. 2019. gadā Valsts kontrole publicēja ziņojumu par IKT infrastruktūras efektīvu izmantošanu valsts pārvaldē. Ziņojumā secināts, ka publiskajam sektoram ir potenciāls IKT optimizācijā. Tomēr šobrīd nav izvērstu plānu, lai gan tas ir kopīgs mērķis visā valsts sektorā. Valsts kontrole uzskata, ka ikdienas rutīnā zūd konkrētas darbības IKT optimizēšanai. Politikas plānošanas dokumentos, kas ietver IKT infrastruktūru, parasti ir digitāli mērķi "dizaina" formā bez konkrētiem sasniedzamiem rezultātiem un kritērijiem un bez jebkādiem līdzekļiem progresa noteikšanai.

Kompetences centri

Jāizveido kompetences centri, kas atrodas CIO darbības jomā, piemēram: datu izmantošana un datu aizsardzība, dizaina domāšana vai infrastruktūras pārvaldība, PMO un, protams, robotika, automatizācija un mākslīgais intelekts, ja tos izmanto publiskajā sektorā. Piemēram, pašlaik uzņēmējdarbības dalībnieki saskaras ar dažādu valsts aģentūru atšķirīgajām datu aizsardzības interpretācijām. Vienota GDPR interpretācija ir viens no galvenajiem faktoriem, lai īstenotu pašreizējās valdības lēmumu palielināt datu atklātību.

Atklātie dati un datu aizsardzība

Ir rūpīgi jāsaglabā līdzsvars starp datu aizsardzību un datu atklātību. Tā kā sabiedrībā ir dažādi sagatavotības digitālajai ekonomikai līmeņi, jāveido sabiedrības uzticība tam, ka atvērtākas sabiedrības priekšrocības nav pretrunā ar drošību un individuālajām tiesībām.¹

FICIL novērtē publiskā sektora progresu jaunu datu kopu publicēšanā atvērto datu portālā. Varētu gūt vēl lielākus panākumus, ja datu kopas tiktu prioritizētas, konsultējoties ar privāto sektoru. Tas veicinātu inovatīvu uzņēmējdarbības modeļu veidošanos.

Pamatojums Rekomendācijām

Pastāv vairākas citas priekšrocības, kuras var radīt neatkarīga, uz klientu orientēta koordinācijas loma. Piemēram, Norvēģijas Digitalizācijas ministrija izmanto orientēšanos uz klientu, lai identificētu svarīgākos dzīves situācijas/notikumus un pēc tam tos pārveidotu un vienkāršotu digitālajos procesos. Tā ir atšķirīga pieeja pašreizējo, uz papīra un zīmogu balstīto procesu digitalizēšanai. Vēl viens piemērs: Norvēģijā tika identificēts, ka ir iespējams vienkāršot un vienot ienākumu definīcijas, kuras tiek izmantotas atsevišķās publiskajā sektora daļās.

Svarīgs aspekts, kas ir jāņem vērā attiecībā uz valsts CIO, ir pieaugošais uzsvars uz zaļo virzienu visos sabiedriskās dzīves aspektos. Piemēram, Eiropas Komisija ir norādījusi, ka 2050. gadā lielākā daļa iedzīvotāju dzīvos viedajās pilsētās,² kas nozīmē, ka būs daudz lielāks spiediens uz vajadzību pēc resursiem (enerģija, ūdens, mobilitāte utt.). Inovācijām un tehnoloģijām būs milzīga loma nākotnes racionalizācijā zaļajiem mērķiem. Politikas veidotājiem ir svarīgi saprast, ka digitalizācija var būt gan papildu katalizators ilgtspējas centienos, gan arī šķērslis ilgtspējas mērķu sasniegšanai.³

Kopumā CIO birojam vajadzētu kontrolēt inovāciju stratēģiju ar digitālās transformācijas galvenajiem aspektiem un definēt ceļu uz digitālo ekonomiku. Tikmēr FICIL sniegs savas pašreizējās rekomendācijas attiecībā uz digitālo ekonomiku.



Pamatojums Rekomendācijām

Latvijai ir jāklūst par digitālu ekonomiku

Viena no Eiropas Komisijas 6 prioritārajām jomām ir ES piemērotība digitālajam laikmetam. Tas nozīmē, ka ir jāapzinās digitālā transformācija, kas nepārtraukti ietekmē katru ekonomikas un sabiedrības aspektu. Eiropas Komisija par vienu no savām prioritātēm ir noteikusi spēju pilnībā izmantot digitālā laikmeta potenciālu (inovāciju iespējas, stratēģisko autonomiju, tehnoloģisko līderību). Eiropas iestādes ir uzsvērušas arī digitālās pārveides izmantošanu ekonomikas izaugsmes veicināšanai, kas nozīmē uz digitālo prasmju attīstību, inovācijām sabiedrībā un uzņēmējdarbību koncentrēto politiku.

Digitālās ekonomikas attīstīšanai jābūt valdības prioritātei, jo īpaši attiecībā uz inovatīviem uzņēmējdarbības modeļiem, kas izmanto 4G/5G tīklu un mākslīgo intelektu. Valdībai vajadzētu aktīvi darboties viedo pilsētu platformu informācijas resursu turētājā lomā un nodrošināt atbilstošu datu kopu pieejamību saskaņā ar ES Direktīvu 2019/1024 par atklājamiem datiem un publiskā sektora informācijas atkārtotu izmantošanu, lai veicinātu inovatīvu uzņēmumu attīstību. Jābūt arī atbilstošiem likumiem, lai jaunie uzņēmējdarbības modeļi varētu likumīgi darboties, zināšanām par digitalizācijas politikas principiem jābūt skaidri identificētām un pieejamām visiem politikas veidotājiem.

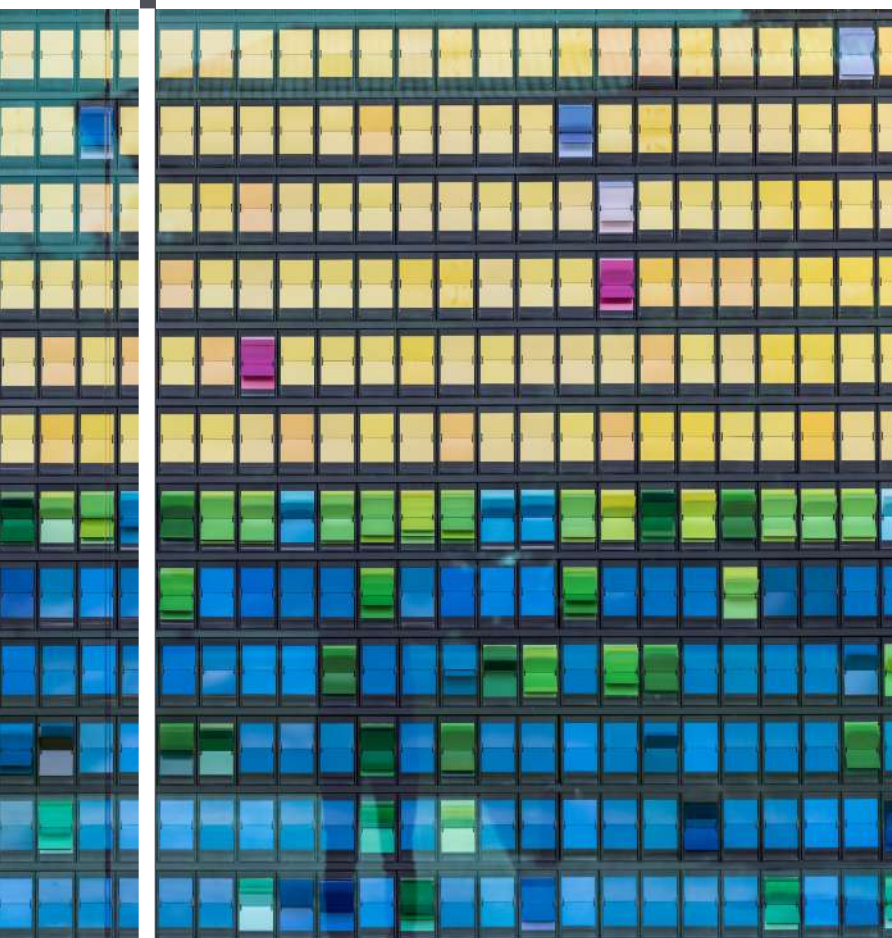
ESAO saskata trīs digitālās ekonomikas attīstības scenārijus Latvijā: (1) tiek sniegts atbalsts inovatīvo kopienu sadarbībai; (2) valdība atbalsta platformas, kur uzņēmēji var sadarboties un attīstīt savus pakalpojumus; (3) valdība savām funkcijām izmanto uzņēmēju platformas. Tas nav FICIL uzdevums novērtēt vispiemērotāko scenāriju. Tam jābūt valsts CIO funkcijai un galvenajam uzdevumam, kas atrunāts inovāciju stratēģijā.

Lielisks piemērs ir digitālo risinājumu izmantošana administratīvi teritoriālās reformas īstenošanai. Piemēram, ja vairums pakalpojumu ir pieejami digitāli, privātais sektors un pilsoņi nesaskartos ar papildu izmaksām, saņemot pakalpojumu no iepriekšējās vai jaunās pašvaldības.

Valsts pakalpojumu sektors ir IKT attīstības priekšgalā, un Latvija ierindojas augstā vietā šajā konkrētajā DESI jomā. Mēs ierosinām turpināt šo attīstību. Latvijā un citās ES valstīs publiskais sektors ir datu ietilpīgs sektors. ES atvērtais datu tirgus ir svarīgs visaptverošās ES datu ekonomikas veidojošais elements. Atvērtie dati var stimulēt ekonomisko izaugsmi, sekmēt inovācijas un uzlabot uz pierādījumiem balstītu lēmumu pieņemšanu publiskajā sektorā.



Pamatojums Rekomendācijām



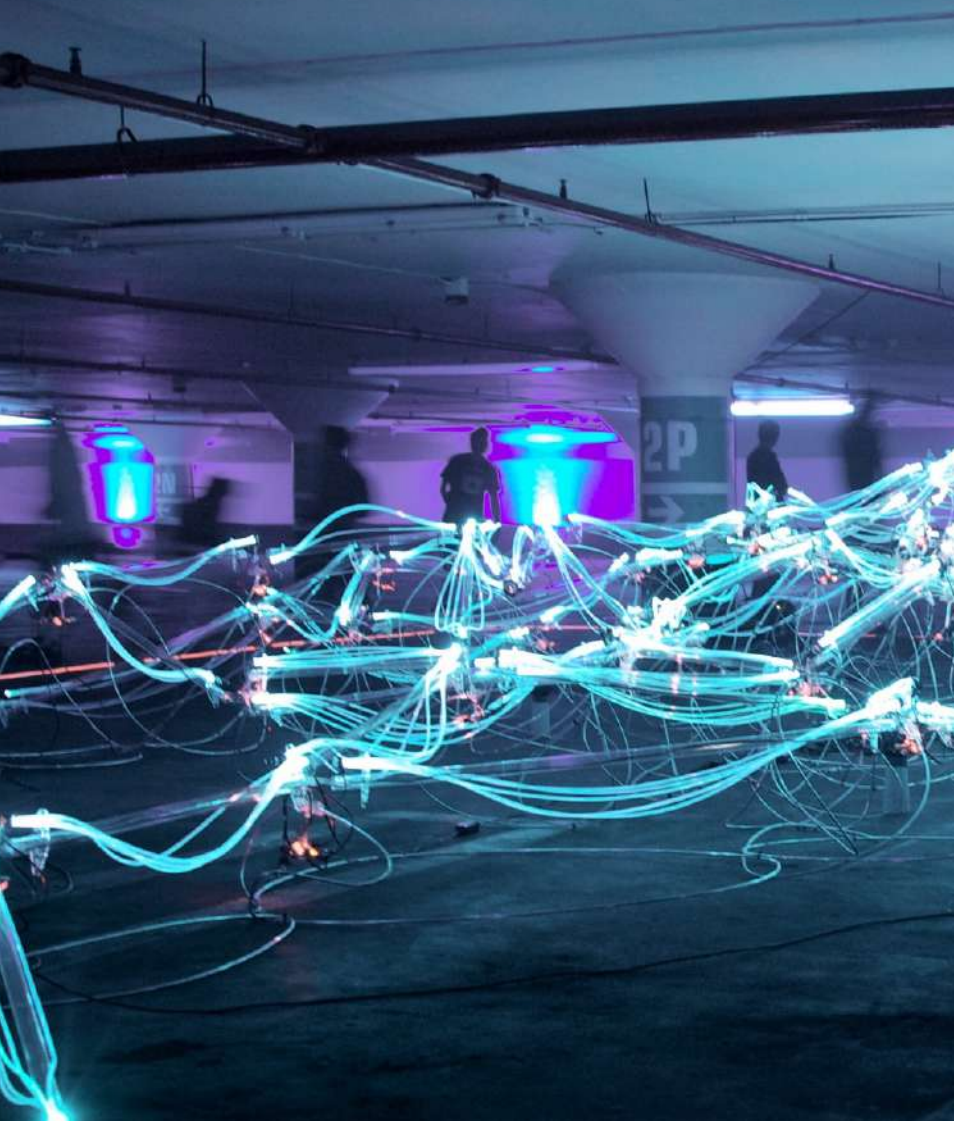
Veidojot digitālo ekonomiku, mums vajadzētu saglabāt efektivitāti. FICIL ierosina novērtēt, vai valdībai vienmēr būtu jāsaglabā pakalpojumu dizains un pilna cikla projektu vadība, piemēram, e-veselības un e-skolas projektiem. Alternatīva ir nodot tos kā ārpakalpojumu privātajam sektoram, bet valdības aģentūrām atstāt tikai politikas un pakalpojumu prasības. Vajadzētu izveidot ietvaru publiskā un privātā sektora partnerībai augstas kvalitātes sabiedrisko pakalpojumu izstrādē.

Kā atzīts ESAO ziņojumā par digitalizāciju Latvijā, ir jāpievērš uzmanība IKT absolventu trūcumam. Un visticamāk atbilde ir gan lielāka vietējo absolventu skaita veicināšanā, gan nepieciešamo kompetenču importēšanā.

Atsauces

- 1 https://www.itu.int/dms_pub/itu-d/opb/pref/D-PREF-BB.POW_ECO-2018-PDF-E.pdf
- 2 <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/policies/smart-cities>
- 3 <https://www.dandc.eu/en/article/what-needs-be-done-so-digitalisation-will-drive-not-thwart-transformation-sustainability>





FICIL Nostāja Nr. 6

Ārvalstu investoru padomes Latvijā nostāja attiecībā uz digitalizāciju

FICIL ir nevalstiska organizācija, kas apvieno 37 lielākos ārvalstu uzņēmumus no dažādām nozarēm, 10 ārējās tirdzniecības palātas, Francijas ārējās tirdzniecības konsultantus un Rīgas Ekonomikas augstskolu (SSE Rīga). FICIL mīcija ir uzlabot Latvijas uzņēmējdarbības vidi un konkurētspēju ārvalstu investīciju piesaistē, izmantojot tās biedru pieredzi un zināšanas, lai sniegtu rekomendācijas valdībai.